

Delft University of Technology

Ülke Planlamada Kentsel Dönüşümün Yeri Türkiye Mekânsal Strateji Planı Örneği

Gülümser, Aliye Ahu; Öztürk, Nur Kardelen; Akay, Mert; Belli, Burak

Publication date
2023

Document Version
Final published version

Published in
Çevre Şehir ve İklim Dergisi

Citation (APA)

Gülümser, A. A., Öztürk, N. K., Akay, M., & Belli, B. (2023). Ülke Planlamada Kentsel Dönüşümün Yeri: Türkiye Mekânsal Strateji Planı Örneği. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 2(4), 1-19. Article 1.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/csid/issue/79302/1302982>

Important note

To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy

Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

THE PLACE OF URBAN TRANSFORMATION IN NATIONAL PLANNING: THE CASE OF THE SPATIAL STRATEGIC PLAN OF TÜRKİYE

Aliye Ahu GÜLÜMSER - Nur Kardelen ÖZTÜRK
Mert AKAY - Burak BELLİ

ABSTRACT

Urban transformation is more prominent in the world regarding planning, architecture and design practices. However, this concept, which is legally and administratively essential and has a place to different extents, includes many definitions and application types. In Republic of Türkiye, the urban transformation has become a method primarily associated with natural disasters and has been used to increase the resilience of cities. Although each urban transformation implementation has its own spatial, social and economic context, this article aims to describe the roadmap for implementing urban transformation to lower scales by revealing how it is handled in an upper scale spatial planning approach, such as the studies of the Spatial Strategy

The plan of Türkiye at the country level was realised for the first time in Türkiye.

Keywords: Urban Transformation, The Spatial Strategic Plan of Türkiye, Strategic Planning Approach

Prof. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık, Şehir ve Bölge Planlama
Mail: gulumser@itu.edu.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9722-5131>

Araştırma Görevlisi, Gebze Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama
Mail: nkardelenozturk@gtu.edu.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9002-3078>

Doktora Araştırmacısı, TU Delft, Endüstriyel Tasarım Mühendisliği Fakültesi
Mail: M.A.Akay@tudelft.nl

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0700-9625>

Araştırma Görevlisi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Mail: bellib@itu.edu.tr

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0067-2363>

Makale Atıf Bilgisi: Gülümser, A. A. - Öztürk, N. K. - Akay, M. ve Belli, B. (2023). "Ülke Planlamada Kentsel Dönüşüm Yeri: Türkiye Mekânsal Strateji Planı Örneği". *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*. Yıl: 2. Sayı: 4. ss. (XIV-19)

Makale Türü: Araştırma
Geliş Tarihi: 26.05.2023
Kabul Tarihi: 14.07.2023
Yayın Tarihi: 31.07.2023
Yayın Sezonu: Temmuz 2023

ÜLKE PLANLAMADA KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN YERİ: TÜRKİYE MEKÂNSAL STRATEJİ PLANI ÖRNEĞİ

Aliye Ahu GÜLÜMSER - Nur Kardelen ÖZTÜRK -
Mert AKAY - Burak BELLİ

ÖZ

Kentsel dönüşüm dünyada daha çok planlama, mimarlık ve tasarım pratiği nezdinde öne çıkmaktadır. Ancak, yasal ve yönetsel açıdan önem arz eden ve pek çok alanda yer bulan bu kavram birçok tanımı ve uygulama türünü de içinde barındırmaktadır. Ülkemizde ise kentsel dönüşüm daha çok doğal afetlerle ilişkilendirilen ve kentlerin dayanıklılığını/dirençliliğini arttırmak adına başvurulmuş bir yöntem halini almıştır. Bu makale, Türkiye’de ilk kez gerçekleştirilen ülke düzeyindeki Ulusal Türkiye Mekânsal Strateji Planı çalışmaları gibi üst ölçekli mekânsal planlama yaklaşımında kentsel dönüşüm kavramının nasıl ele alındığını ortaya koyarak alt ölçeklere indirgenmesindeki yol haritasını tariflemeyi amaçlamaktadır. Böylesi üst ölçek bir planda kentsel dönüşümün ancak uygulama biçimi ve süreci ile temel ilkelerine yer verilebilmekte, uygulama sürecinin detaylandırılması alt ölçekli planlara verilen referanslar ile ortaya konulmaktadır. Bunun en temel nedeni ise her kentsel dönüşüm uygulamasının kendine özgü bir mekânsal, sosyal ve ekonomik bağlamı olmasıdır. Bu bağlamda bu makalede, Türkiye Mekânsal Strateji Planı kapsamında kentsel dönüşümün yeri ve rolünü tartışacak ve buradan hareketle geleceğe dönük potansiyel kentsel dönüşüm tartışmalarının ipuçlarını ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Türkiye Mekânsal Strateji Planı, Stratejik Planlama Yaklaşımı.

1. Giriş

Kentsel dönüşüm tanım gereği kentsel alanların ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarının sürekli olarak iyileştirilmesi süreçleridir (Roberts vd., 2000). Ancak böylesine geniş bir kavramı tek bir tanımla çerçevelemek oldukça zordur. Bu bağlamda kentsel planlama yazınında çeşitli çalışmalar kentsel dönüşümüne farklı perspektiflerden alternatif açıklamalar getirmektedir (Akkar, 2006; Donnison, 1993). Bütüncül bir anlayışla kentsel dönüşüm, çevresel kalite ve sosyal çeşitliliği dengeleyerek bir alanın ekonomik ve yapısal koşullarının; işlevsel dinamiklerinin yeniden geliştirilmesini ve canlandırılmasını sağlar. Buradan hareketle kentsel dönüşüm, yeni kentsel alanların planlanması ve geliştirilmesinden ziyade mevcut kentsel çevrenin planlanması ve yönetilmesiyle ilgilidir. Bu nedenle, kentsel dönüşüm süreçleri, şehir plancıları, geliştiriciler (konut sektörü yatırımcıları, gayrimenkul geliştirme uzmanları, vb.), tasarımcılar (mimarlar, kentsel tasarımcılar, vb.), müteahhitler, vatandaşlar (kullanıcılar olarak) ve yerel yönetimler gibi çeşitli aktörlerin varlığıyla koşullanan şehir geliştirme süreçlerinde karşılaşılan belirsizliklerden etkilenmektedir (Aykaç, 2022; Oliveira, 2016:31). Bu doğrultuda, karmaşık kentsel dönüşüm süreçlerinin çok katmanlı yapısını anlamak için kentsel dönüşümle ilgili şehircilik yazınındaki mevcut durumu ortaya koymak faydalı olacaktır.

Kentsel dönüşümün içsel özellikleri tarih boyunca evrildiğinden (Roberts vd., 2017: 9), çağdaş şehircilik literatüründe birçok başka konuyla ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, kentsel dönüşümün anlamsal boyutuna odaklanan ve terimi içsel dinamiklerini açıklayacak şekilde kavramsallaştıran önemli çalışmalar bulunmaktadır (Akkar, 2006; Ataman ve Tuncer, 2022; Genç, 2008; Hölscher ve Frantzeskaki, 2021; Lichfield, 1992; Roberts vd., 2000). Bu çalışmalara ek olarak, bir diğer kulvarda ise kentsel dönüşümün sosyal (Demirli vd., 2015; Keresztély ve Scott, 2012; Murzyn, 2006; Sun ve Zhu, 2022; Ülken ve Edgü, 2005), ekonomik (Kemec vd, 2019; Mikelsone vd., 2021; Parlak, 2020; Sepe, 2014) ve ekolojik (Bonavia, 1978; Delgado-Ramos ve Guibrunet, 2017; Diker, 2019; Han, 2012; Németh ve Langhorst, 2014) yönlerini irdeleyen çalışmalar dikkat çekmektedir. Ayrıca, kentsel planlama pratiği politika planlamasıyla doğrudan ilişkili olduğundan, çeşitli araştırmacılar kentsel dönüşümün politik yönünü de incelemektedir (Chatterji, 2013; Grandin vd., 2018; Levine, 1994; Zografos vd., 2020). Tüm bunlara ek olarak, kentsel dönüşüm uygulamalarının etkilerini değerlendirmek ve ölçmek için niceliksel bağlamda yapılan çalışmalar da bulunmaktadır (Demir ve Yılmaz, 2012; Elisei vd., 2020; Gür vd., 2019; Huang vd., 2018; Yılmaz, 2020).

Öte yandan, Türkiye’de kentsel dönüşüm kavramı planlama sistemine ilişkilendirilmesi yerine daha bağımsız bir tanımla yer bulabilmiş ve uygulamaları ise bütüncül ve kapsayıcı bir bakış açısı yerine soruna özgü

parçacıl müdahalelerle ve fiziksel çevre koşullarını iyileştiren bir noktada kalmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007; Aydınli ve Turan, 2012; Daşkıran ve Ak, 2015; Genc, 2008). Türkiye’deki kentsel dönüşüm süreci ve kentsel dönüşümün planlama pratiği içerisindeki rolü incelendiğinde bu sürecin yasal dayanaklar ile oldukça ilişkili olduğu gözlemlenmektedir (Sadioğle ve Ergönül, 2020). Bu bağlamda kentsel dönüşüme yönelik ilk yasal düzenleme 2004 tarih ve 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu’dur (Resmi Gazete, 12.03.2004, Sayı: 25400). Temel amacı Ankara’nın Protokol Yolu olarak bilinen güzergâh bağlamında kuzey girişinin mekânsal kalitesini artırmak ve daha iyi bir kentsel yaşam sunmayı hedeflemek olan bu kanun, üst ölçekli fiziki planlar ile alt ölçekli uygulama planları arasındaki süreci tanımlamıştır. Takip eden süreçte 2005 yılında, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamında getirilen “yenileme alanı” tanımı ile yenileme ve koruma odaklı bir çerçeve ortaya koymuştur. Bu kanun ile sit alanları ve koruma alanları gibi tarihi ve kültürel değere sahip alanlarda yapılacak müdahaleler için yerel yönetimlere yetki verilmiş ve bu alanların nitelikli biçimde yenilenmesi noktasında kentsel dönüşüm önemli bir araç olarak tanımlanmıştır. Aynı sene içerisinde 2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu içerisinde kentsel dönüşüm–gelişim alanı kavramı getirilerek, kentsel dönüşüme dair yetki ve sorumluluklar kapsamında kararlar alınmış olsa da yakın dönemde kentsel dönüşüm bağlamında en dikkat çekici süreç 2012 tarih ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile yaşanmıştır. Bu kanun ile başta riskli alan, rezerv alan ve riskli yapı gibi kentsel dönüşüm pratiğine doğrudan giren yeni tanımlar getirilmekle birlikte buradaki ana odak kentsel dönüşümün etki alanının afet riskli alanlar ile sınırlandırılmış olmasıdır. Sürece dahil olan aktörlerin – Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve Emlak Konut GYO, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, belediyeler, büyükşehir belediyeleri, il özel idareleri - yetki ve sorumlulukları da düşünüldüğünde bu kanunun kentsel dönüşümün farklı ölçeklerdeki planlama pratiğinde yer alması bağlamında önemli bir dönüm noktası olduğu ifade edilebilir.

Bu noktada hem güncel planlama yazınında hem de planlama pratiğinde farklı bağlamlarda kendisine yer bulan kentsel dönüşümün ülkemizdeki planlama süreçleri içerisinde tanımlı bir çerçeveye oturtulması gerekliliği önemli bir çalışma ve geliştirme noktası olarak dikkat çekmektedir. Türkiye Mekânsal Strateji Planı (Türkiye MSP) bu kapsamda farklı hedef, strateji ve eylemler ile gerekli olan operasyonel yaklaşımı ortaya koyarak; Türk planlama sistemi plan hiyerarşisi kapsamında alt ölçekli planlarda da alınacak kararların altlığını da tanımlaması açısından önemli bir plan olarak öne çıkmaktadır.

2018 yılında 3194 sayılı İmar Kanunu’nda yapılan değişikliklerle resmi olarak tanımlanarak başlayan ve 2053 yılı vizyonu doğrultusunda ülke mekânına yönelik

stratejik kararları barındıran Türkiye MSP, kentsel dönüşüme yönelik oldukça somut hedef, strateji ve eylem setlerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda bu makale kentsel dönüşümün üst ölçekli planlarda ele alınma biçimini ve bunun ülkemizdeki kapsamını Türkiye MSP sürecinde kentsel dönüşüm konusunda üretilen hedef, strateji ve eylemleri üzerinden inceleyecektir.

Bu makale birbirileri ile bağlantılı 5 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kentsel dönüşüme dair kavramsal bir kurguyu oluşturmuş ve makalenin temel problematiği çerçevelenmiştir. İkinci bölümde, Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin makalenin ana problematik kapsamında güncel şehircilik yazını eleştirel olarak ortaya konmakta ve mevzuat bağlamında kentsel dönüşüm tartışılmaktadır. Üçüncü bölümde, *Türkiye MSP Süreci*, planın hazırlık sürecinin genel bir özeti verilerek, tarihsel bağlamda geline süreç açıklanmaktadır. Makalenin odak noktası olarak dördüncü bölümde, *Türkiye MSP - Kentsel Dönüşüm Kapsamı* bağlamında ülke planı bütününde kentsel dönüşüme konu olan hedef, strateji ve eylemleri irdelenmiştir. Son olarak, Sonuç başlıklı beşinci bölümde başta bütünleşik afet yönetimi konusu olmak üzere geleceğe dönük hem stratejik plan hem de alt ölçekli fiziki planlar düzeyinde kentsel dönüşümün rolü tartışılmıştır.

2. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları

Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamalarının tarihsel süreci incelendiğinde 1950-1980 arası dönemde gecekondü bölgelerinde sağıklaştırma, yeniden yapılandırma ve kentsel yenileme çalışmaları, liberal politikalarla şekillenen 1980-2000 yılları arasında yaşam kalitesinin düşük olduğu bölgelerde ve riskli bölgelerde kentsel yenileme, sağıklaştırma ve ıslah-imar uygulamaları, 2000 sonrasında ise kentsel alanlarda yenileme ve yeniden geliştirme uygulamalarının yer aldığı görülmektedir (Ataöv ve Osmay, 2007; T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023b). Bu dönemde kentsel dönüşüm ile ilgili temel değişiklik, dönüşüm kavramının parça parça da olsa (Sadioğlu ve Ergönül, 2020), yasalarla tanımlı hale gelmesi ve çerçevesinin ortaya konmasıdır (Aydın ve Turan, 2012).

2000 öncesi dönemde hâkim olan kentsel dönüşüm yaklaşımı tek parsel üzerinde küçük ölçekli geliştiriciler tarafından yapılan yenileme çalışmalarıdır (Türk ve Altes, 2010). 2000 sonrasında ise yasalarla çerçevelenen kentsel dönüşüm uygulamaları artmaya başlamış ve dönüşüm proje bazlı (Özkan ve Türk, 2016; Tasan-Kok, 2008), dinamik bir süreç haline gelmiştir (Tarakçı ve Türk, 2020). 1999 Marmara Depremine etkilerine bağlı olarak aynı dönemde kentsel dönüşüm afet risklerinin azaltımında bir araç olarak da kullanılmaya başlamıştır (Daşkıran, 2015; Genç, 2008). Stratejik planlama yaklaşımının 2010

ve sonrasında da stratejik mekânsal planlama yaklaşımının Türkiye planlama sisteminde yasal olarak yer alması ile kentsel dönüşüm müdahale biçimleri bu yaklaşım kapsamında tartışılmaya başlanmıştır. Kentsel dönüşüm yalnızca fiziksel koşulları iyileştirmek yerine sosyo-ekonomik, toplumsal ve ekolojik değişkenleri ile tartışılmaya başlanmış, kentsel dönüşüm müdahalelerinde kapsayıcı ve katılımcı süreçlerin yer almasının gerekliliği ortaya konmuştur.

Dünya genelinde olduğu gibi, Türkiye’de de planlama sistemi geleneksel planlama yaklaşımından mekânsal planlama yaklaşımına doğru değişim göstermektedir. Türkiye’deki planlama sistemi kapsamında ulusal planlar, bölgesel planlar, yerel planlar ve özel amaçlı planlar yer almaktadır. Ulusal ve bölgesel planlar diğer plan türlerinden farklı olarak hem mekânsal hem de sosyo-ekonomik planlama kapsamında hazırlanmaktadır. Kentsel dönüşüm olgusunun Türkiye’deki planlama sistemi içerisindeki yeri incelendiğinde, ulusal planlarda strateji ve politika düzeyinde, bölge ölçeğindeki bölgesel kalkınma planları, çevre düzeni planlarında ve yerel ölçekteki nazım imar planları ve uygulama imar planlarında ise mekânsal düzeyde olduğu görülmektedir. Öte yandan kentsel dönüşümüne yönelik mekânsal düzeyde alınan kararlar ölçek farketmeksizin, uygulama aşamasına geçildiğinde plan kararlarından çok plan notlarına bağlı olarak gerçekleştirilmektedir (Özkan ve Türk, 2016). Buna ek olarak, ülkemizdeki planlama sistemi değişim aşamasında olduğu için, kentsel dönüşümün planlama sistemindeki yeri de değişim göstermekle birlikte henüz tam olarak kesinlik kazanmamıştır. Bu geçiş süreci, özellikle mekânsal stratejik planların ülkemizde yaygınlaştığı yıllar olan 2000’li yıllardan itibaren gerçekleşen kentsel dönüşüm uygulamalarında hem geleneksel hem de mekânsal stratejik planlama sistemi özelliklerinin bir arada görüldüğü hibrit bir planlama yaklaşımının oluşmasına neden olmuştur (Gürsoy, 2015). Bu durum kentsel dönüşüm uygulamalarının amacından uzaklaşan sonuçlar doğurmasına ve uygulama aşamasında karşılaşılan sorunların çözümünün zorlaşmasına neden olmaktadır.

Kentsel dönüşümü ülke ölçeğinde değerlendirmek üzere öncelikle üst ölçekli plan ve çalışmalarda kentsel dönüşümün nasıl ele alındığı irdelenmiştir. Öncelikle 2009 yılında gerçekleştirilen Kentleşme Şurası incelendiğinde 10 adet tema belirlendiği ve kentsel dönüşüm bu bağlamda öne çıkan temalardan birisi olarak öne çıktığı gözlemlenmektedir. Bu kapsamda temel vurgu yerleşmelerin mekân ve yaşam kalitesinin artırılması ve yerleşmelerin ekonomik ve toplumsal yapılarının güçlendirilmesi olarak belirlenmiştir. Buna paralel olarak, Kentleşme Şurası sonuçları kapsamında geliştirilen KENTGES – Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010-2023) çerçevesinde kentleşmeye dair temel kavramsal altlık oluşturulurken kentsel dönüşüm önemli bir girdi sağladığı dikkat çekmektedir. Kentsel dönüşümün birlikte ele alındığı

iklim değişikliği, sürdürülebilir kent formu ve enerji verimliliği gibi konular düşünüldüğünde geleceğe dönük ortaya çıkacak kentsel sorunlara çözüm üretmede kentsel dönüşümün etkili bir araç olarak kullanılma potansiyelinin öne çıkarıldığı söylenebilir (Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi – 2010 - 2023). Takip eden süreçte 2017 yılında düzenlenen Şehircilik Şurası'nda konut önemli bir sorun alanı olarak tanımlanmış ve konut sorunun çözümünde anahtar rol verilen kentsel dönüşüm dört komisyon başlığından biri olarak belirlenmiştir. Yerel yönetimlerin kentsel dönüşümdeki rolü tanımlanırken de kentsel dönüşüm sürecinin kentli hakları gözetilerek yönetilmesinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir. 10 ve 11. Kalkınma Planlarında temel vurgulardan olan yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve dezavantajlı gruplara yönelik yaşam alanı üretilmesi bağlamında yine kentsel dönüşümün önemi vurgulanmış ve farklı planlama araçları ile birlikte kentsel dönüşümün eşgüdüm içerisinde kullanıldığında işaret edilen sorunlar kapsamında önemli bir yöntemsel yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) 2014-2023 kapsamında kentsel dönüşüm uygulamaları, 2011 Van Depremine kadar gayrimenkul geliştirme ve değer artırmaya yönelik bağımsız projeler olarak, sonrasında ise afet risklerinin azaltımında bir araç olarak tanımlanmıştır. BGUS altında kentsel dönüşüm projeleri afet riskli alanların dönüşümü, sanayi alanlarının dönüşümü, kent çeperlerinde lüks konut üretimi, tarihi alanların canlandırılmasına yönelik uygulamaları içermekte, kentsel dönüşümün eğitim, kültür, istihdam, çevre vb. konularla ilişkisini gözetken bütüncül bir yaklaşımla ele alınması yer almakta ve kentsel dönüşümün yerli ve yenilikçi üretimi destekleyen uygulamalar ile yapılması vurgulanmaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014). Buna bağlı olarak, kentsel dönüşüm uygulamalarının yalnızca konut üretimi veya yenilemesi değil, farklı ölçekteki uygulamaların çeşitliliğine ve yaşam ile çevre kalitesini etkileyen diğer faktörleri de içerecek şekilde bütüncül olmasının gerekliliğine yer verilmiştir.

Türkiye planlama sistemi içerisindeki planlara ek olarak, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2019 yılında yayınlanan Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlanmasına İlişkin İlke ve Esaslar raporu, günümüzde kentsel dönüşüm uygulamalarında belirleyici rol oynayacak bir belge niteliğindedir. Ülkemizde kentsel dönüşüm uygulamalarının 2000'li yıllardan itibaren yasal altyapısı oluşturulmuş ancak planlama sistemi içerisindeki yeri henüz bütüncül olarak belirlenmemiştir. Bu belge ile, kentsel dönüşümün ülke boyutunda farklı tipolojilerinin hazırlanması ve uygulamada öncelikli alanların belirlenmesine yönelik ilk adımlar atılarak (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı, 2023b), kentsel dönüşümün ülkemizin planlama sisteminde sistematik bir şekilde yer alabilmesinin önü açılmıştır. Belgenin hazırlandığı tarih itibarıyla, yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm uygulamaları için Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi hazırlaması ve T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

tarafından belgenin onaylanması zorunlu hale getirilmiştir. Bu nedenle, kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında üst ölçekli ve yerel ölçekli planlar kadar etkin bir rol oynamaktadır. Bu rapor kapsamında Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi'nin içeriğinde, hazırlandığı yerleşim bütünündeki kentsel dönüşüm uygulamalarının ana kararları ve bu kararların uygulamasına yönelik adımlar üst ölçek planlarla ilişkili ve bütüncül bir yaklaşım gözetilerek yer almaktadır. Buna ek olarak kent bütünündeki analizleri, dönüşüm kapsamında önceliklendirme çalışmalarını, yasal dayanakları, finansman yöntemini, uygulama takvimini ve tasarım kriterlerini içermesi gereken Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesinin hazırlanmasına yönelik adımları içermektedir. Bu rapor, kentsel dönüşüm uygulamalarının ülke bütününde uyumlu hale gelmesin yönelik bir ön adım niteliği taşımaktadır.

Kentsel dönüşüm olgusunun Türkiye'nin üst ölçekli plan ve strateji belgelerindeki mevcut durumu, dönüşümün afet risklerinin azaltımı, yaşam ve mekan kalitesinin artırılması ve tarihi alanların canlandırılması amaçlarına yönelik gerçekleştirilmesinin altını çizmektedir. Bunun yanı sıra kentsel dönüşümün sosyal ve toplumsal boyutlarına yönelik kararlar ile, bütüncül ve esnek planlama yaklaşımına yönelik bir yaklaşıma geçildiği görülmektedir. Tüm bu kapsamda, Türkiye'de yasal, yönetsel ve üst ölçekli planlar bağlamında kapsayıcı ve operasyonel yaklaşım eksikliği ve gerekliliği Türkiye MSP sürecinde kentsel dönüşümün derinlemesine irdelenmesine olanak tanımıştır. Bu bağlamda çalışmanın takip eden bölümleri Türkiye MSP sürecinde kentsel dönüşümün ele alınış biçimini ortaya koymakta ve kentsel dönüşüme yönelik belirlenen hedef, strateji ve eylemleri içermektedir.

3. Türkiye MSP Süreci

Kentlerde değişen ve dönüşen ihtiyaçlarla birlikte geleneksel planlama yaklaşımından daha çok stratejik planlama anlayışı benimsenmeye başlamıştır. Stratejik planlar özellikle katılımcı süreçleriyle çok katmanlı ve çok aktörlü planlar haline gelmiştir. 2000'li yılların başından itibaren Türkiye'de de planlama anlayışı bu yönde gelişmeye başlamış 2009 Kentleşme Şûrası sonrası 2013 yılında T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından "Mekânsal Strateji Planlaması Hazırlama, Uygulama ve İzleme Süreci Yöntem ve Esaslarının Belirlenmesi Projesi" hazırlanmıştır. Bu şekilde Türkiye'de mekânsal strateji planına yönelik ilk adımlar atılmış olup, 2018 yılında 3194 sayılı İmar Kanunu'nda yapılan değişikliklerle resmi olarak tanımlanmıştır.

2018 yılında başlayan Türkiye Mekânsal Strateji Planı temel olarak:

- Sürdürülebilir bir yaşam için doğal çevre ve yapılaşmış çevre arasındaki dengenin korunması, biyoçeşitlilik ve jeoçeşitlilik gözetilerek iklim değişikliğine uyumlu çevresel politikaların entegrasyonunun sağlanması,
- Refah seviyesi yüksek yaşanılabilir ve kimlikli yaşam alanları oluşturmak,
- Kent ve kır ilişkisinin kurularak kalkınma politikaları geliştirmek ve bu politikaların mekânsal stratejilerinin geliştirilmesi,
- Ekonomik gelişme için ulusal ölçekten yerel ölçeğe kadar sektörel ihtiyaçların belirlenip ülke genelinde mekânsal dağılımı ve bütünselliğinin sağlanması,
- Gelişmiş ekonomi için üreten bir konuma geçilmesi ve kentlere yönelik sektörel altyapının hazırlanması amaçlanmaktadır.

Katılımcı bir süreç işletilerek hazırlanan Türkiye MSP 3 ana aşamadan geçerek tamamlanmıştır. İlk aşama analiz aşaması olup belge taraması, paydaş analizi, veri tabanı altyapısı, analitik çalışmalar, sentez, vizyon ve senaryoları kapsamaktadır. İkincisi planlama aşamasıdır ve Türkiye MSP'nin hedefleri, stratejileri ve eylem planını içermektedir. Üçüncü aşamada ise izleme ve değerlendirme süreci olup eylem planında yer alan eylemler gerçekleştirilene kadar eylemlerin başarısını değerlendirmektedir. Planın mekânsal yaklaşımında ise İBBS Düzey 1 Bölgeleri ile Türkiye 7 coğrafi bölge sınırları çakıştırılarak 7 Türkiye MSP bölgesi belirlenmiştir.

Türkiye MSP eylemleri hazırlanırken mevcut durum okumalarıyla birlikte asıl geleceğe yönelik projeksiyonlar dikkate alınarak mekânsal ve sektörel modeller geliştirilmiştir. Bu modellemeler sayesinde bütüncül bir gelişim gösterilerek özellikle de ekonomik ve sosyal bağlamda coğrafi eşitsizlikler giderilecektir. Stratejiler ise politika düzeyinde analiz edilmiş, analitik değerlendirmeler ve katılımcı süreçler dikkate alınarak belirlenmiştir.

Türkiye Mekânsal Strateji Planı 2053 yılı vizyonu: “kapsayıcı, yaşanabilir, yenilikçi, rekabetçi, iklim değişikliğine ve afetlere duyarlı, dayanıklı ve sürdürülebilir ülke mekânı” olarak ortaya konmuştur. Sonuç olarak planın bütününde 10 hedef, 32 strateji ve 158 eylem belirlenmiştir. Tüm bu hedeflerin hayata geçirilmesi için izleme ve değerlendirme sistemi kurulmuştur. Ülke geneline dair ana hatlarıyla stratejilerin ve 2053 yılına yönelik eylemlerin yer aldığı Türkiye MSP planlı bir gelişim için önemli bir rol üstlenmektedir.

4. Türkiye MSP - Kentsel Dönüşüm Kapsamı

Türkiye MSP ülke bütününe kapsayan bir plan olarak kentsel dönüşüm konusunu da bütüncül bir yaklaşım ile ele almaktadır. Kentsel dönüşüm ve

ilgili diğer konular, Türkiye MSP'nin önceliklerinden başlayarak, hedeflerinde, stratejilerinde ve eylemlerinde değerlendirilmektedir. Türkiye MSP'nin önceliklerinden bir tanesi doğa kaynaklı afet risklerinin ortaya konulması ve yerleşmelerin dayanıklılığının sağlanmasıdır. Deprem, kütle hareketleri, sel, taşkın gibi jeolojik/hidrojeolojik afetler ile kuraklık, fırtına, aşırı sıcaklık gibi iklim değişikliğine bağlı meteorolojik afetler ile insan kaynaklı yangınlar, biyolojik afetlerin tespit edilmesi, yerleşim alanlarında doğa kaynaklı afet risklerinin ve tehlikelerinin ortaya konulması ve buna bağlı kentsel dönüşüm uygulamaları ve dayanıklı yapı stoku konularını kapsamaktadır. Bir diğer öncelik ise yerleşmelerde yaşam ve mekân kalitesinin artırılması konusu olup yaşam kalitesi, yaşanabilir şehirler ve yerleşmeler, insan odaklılık, yeşil şehirler, yeşil alanlar ve yeşil koridorlar, akıllı şehirler, herkes için spor, yeterli ve herkes tarafından erişilebilir donatı alanları, kaliteli mimari ve fiziksel çevre, konut ve barınma, sürdürülebilir ve sağlıklı çevre, teknik altyapı, güvenlik ve erişilebilirlik konularını kapsamaktadır.

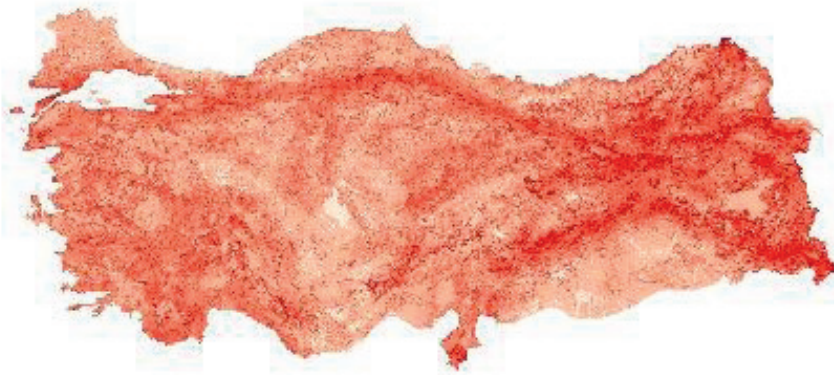
Türkiye MSP içerisinde kentsel dönüşüm dayanıklılık ve yaşanabilirlik temel kavramları altında değerlendirilmektedir. Türkiye MSP'nin ikinci hedefi, "Afet Risklerine Karşı Dayanıklılık" olup, bu kapsamda yaşanabilir, afetlere duyarlı ve dayanıklı bir ülke mekânı söz konusu olduğunda başta doğal afet olmak üzere tüm yerleşme birimlerinde ve ekonomik sektörlerde bütünselik afet risklerine karşı dayanıklılık sağlanması hedeflenmektedir. Bu kapsamda Türkiye MSP'nin stratejilerinden bir tanesi "Strateji 02.01. Doğal ve insan kaynaklı afet risklerinden kaynaklanan can ve mal kayıplarının önlenmesi" olarak belirlenmiştir. Bu amaca yönelik olarak, öncelikle verilerin bir arada değerlendirilmesine olanak sağlayan bütünselik afet, zarar görülebilirlik, maruziyet envanterleri ile duyarlılık, tehlike, risk haritaları oluşturulması hedeflenmiştir. Bu veriler çerçevesinde de afetlere yönelik risk azaltımı, müdahale ve iyileştirme çalışmaları yapılacaktır. Bunun yanı sıra aktif fay zonları haritalandırılacak ve fay sakinim zonları belirlenecektir. İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik ve Mikro bölgeleme Etütlerinin kapsamı genişletilerek, aktif fay zonlarına yönelik paleosismoloji çalışmaları yapılması hedeflenmektedir. Bu sayede fay sakinim zonu kriterleri belirlenerek, aktif faylar etrafında yapılaşmanın ve planlama kararlarının kontrol altında tutulması sağlanacak olup bu kriterler ülkemizdeki tüm aktif fay zonlarında uygulanacaktır. Özellikle Türkiye'nin doğu bölgelerinde deprem başta olmak üzere çığ düşmesi ve heyelan gibi doğa kaynaklı afet riskleri bir arada görülmektedir. Doğal kaynaklı afet tehlikelerine maruz kalan yerleşimlere yönelik analizler yapılarak, bu yerleşimlerde bulunan risk altındaki mevcut yapı stokunun ortaya konması hedeflenmektedir.

Türkiye MSP'nin kentsel dönüşüm ile ilişkili eylemlerinden bir tanesi Strateji 02.01'in altında yer alan "02.02.01 Başta deprem olmak üzere taşkın, heyelan, sel, kuraklık vb. afet risklerine karşı dayanıklı kentsel gelişme sağlanacaktır."

eylemidir. Bu eylem kapsamında bütünleşik risk analizlerine bağlı olarak kentsel riskli alan tanımlamaları yapılacak ve bu tanımlamalara uygun olarak mekânsal planlama ile entegrasyonu sağlanacaktır. 2030 yılına kadar, tanımlanan bu alanlarda iyileştirme, yenileme, dönüşüm yönünde kapsamlı stratejiler geliştirilecektir.

Türkiye MSP'nin afet risklerine karşı dayanıklılık stratejik hedefine yönelik öncelikli eylem alanlarının belirlenmesi kapsamında bütünleşik afet riski değerlendirmesi yapılmıştır. Büyük felaketlerin sıkça meydana geldiği ülkemizde yer bilimci verilerini baz alarak yapılacak bütünleşik risk değerlendirmesi; yerel afet risk yönetiminin ve sürdürülebilir kentler ve toplulukların inşası için önemli bir gerekliliktir (Okay, 2021). Coğrafi bilgi sistemleri yardımıyla geliştirilen bütünleşik yaklaşımla doğal tehlikelerin mekânsal planlamayı yönlendirici bir rol üstlenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile de uyumluluk gösteren bu yaklaşımın SKA 9, 11 ve 13 ile doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir. Söz konusu amaçlar afet risklerine dirençli altyapı ve teknolojik çözümlerin inşasını, sürdürülebilir sağlıklı kentleşmeyi ve iklim değişikliğinin etkilerine uyumu konu edinmektedir.

AFAD'ın çalışmalarına dayandırılan bütünleşik afet riski değerlendirmesi kapsamında ülkemizdeki doğal tehlikeler; deprem, heyelan, çığ, rüzgâr ve su erozyonudur (Şekil 1). Tüm bu doğal tehlikelerin birlikte ele alınması ile Türkiye bütünleşik afet riski sentez haritası elde edilmiştir. Bu harita mekânsal gelişme şemalarında olası afet senaryoları kapsamında gerçekleştirebileceği öngörülen sosyal, kültürel, ekonomik ve ekolojik kayıpların en aza indirgenmesinde yol gösterici bir rol üstlenmektedir.

Şekil 1: Bütünleşik Afet Riski Haritası

Sonuç olarak, Güneydoğu'da 6 Şubat 2023 depreminin yıkıcı etkilerinin yaşandığı Kahramanmaraş ili ve komşuluğundaki iller; Batı'da İzmir, Aydın ve Manisa; Marmara'da İstanbul, Kocaeli, Yalova, Bursa, Sakarya ve Düzce; Doğu Karadeniz'de Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize ve Doğu'da Van, Bitlis, Erzincan ve Erzurum öncelikli eylem alanları olarak öne çıkmaktadır (Şekil 1). Tezer'in (2021) de vurguladığı gibi, özellikle bu bölgelerde yapılacak kentsel yenileme, kentsel dönüşüm ve diğer sağlıklaştırma çalışmalarında doğal tehlikelerin çoklu-tehlike analizi ile bütünlük ele alınması sürdürülebilir kentlerin ve toplumların inşasını destekleyecek ve kentlerimizin afet riskine karşı dirençliliğini artıracaktır.

Türkiye MSP'nin beşinci ve kentsel dönüşümüne yönelik temel strateji ve eylemleri kapsayan hedefi ise "Yerleşmelerde Yaşanabilirliktir". Kapsayıcı, afetlere duyarlı ve yaşanabilir bir ülke mekânı oluşturmak için en önemli adımlardan biri tüm yerleşmelerde yaşanabilirliğin artırılmasıdır. Kentsel ve kırsal bütün yerleşim birimlerinde yaşam kalitesinin artırılması ile kapsayıcı, kentsel dönüşüm sağlanarak afetlere duyarlı ve sıfır atık yönetimi ile yaşanabilir yerleşimlerin oluşturulması hedeflenmektedir. Kentsel dönüşümün sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olarak yerinde, yere özgü ve katılımcı süreçlerle gerçekleştirilmesine yönelik strateji ve eylemler geliştirilmiştir. Bu hedef kapsamında Türkiye MSP'nin stratejilerinden biri "Strateji 05.02. Kentsel dönüşümün sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde yerinde, yere özgü ve katılımcı süreçlerle gerçekleştirilmesi" olup, temel kentsel dönüşüm eylemleri bu strateji altında yer almaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamaları ülkemizin karşı karşıya bulunduğu doğa kaynaklı afet risklerine karşı dayanıksız olan veya fiziksel ve ekonomik ömrünü tamamlamış konut ve konut dışı alanların yenilenmesine olanak sağlamaktadır. Kentsel dönüşüm uygulamaları gerçekleştirilirken doğal çevrenin ve kentsel dokunun korunması ve toplumsal sürdürülebilirliğin sağlanması hedeflenmektedir. Ülkemizde dönüştürülmesi gereken yaklaşık 6,7 milyon konut bulunduğu bilinmektedir. Bu konutların 1,5 milyonu vatandaş, TOKİ ve yerel yönetimlerin iş birliği ile dönüştürülmüştür. Önümüzdeki 20 yıl içerisinde 5,2 milyon konutun dönüşümünün sağlanması hedeflenmektedir.

"Strateji 05.02. Kentsel dönüşümün sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde yerinde, yere özgü ve katılımcı süreçlerle gerçekleştirilmesi" altında yer alan eylemler, Türkiye MSP'nin kentsel dönüşüm konusundaki temel eylemlerini oluşturmaktadır (Tablo 1). Türkiye MSP'nin kentsel dönüşümüne yönelik eylemlerinin uygulama aşamasında bakanlıklar, yerel yönetimler, TOKİ, meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları iş birliği içerisinde çalışacaktır.

Tablo 1: Kentsel dönüşüm konusunda Türkiye MSP kapsamında yer alan temel eylemler

Eylem No	Eylem Adı
05.02.01	Kentsel dönüşüm uygulamaları, yerinde dönüşüm ilkesi benimsenerek, alan bazlı ve kent dokusu ile uyumlu olarak yürütülecektir.
05.02.02	Kentsel dönüşüm uygulamalarında sosyal ve kültürel tesis alanları geliştirilecektir.
05.02.03	T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca hazırlanan "Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlanmasına İlişkin İlke ve Esaslar"a uygun olarak ilgili belediyelerce il veya ilçe bazında "Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi" hazırlanacaktır.
05.02.04	Kentsel dönüşüm uygulamalarında risk altındaki nüfus, afet riskleri, kültürel miras, ekonomik boyut gibi kriterler doğrultusunda yerleşmelerde önceliklendirme çalışması yapılacaktır.
05.02.05.	Kentlerde, kültürel ve tarihi alanları içeren kent merkezlerinin çöküntü alanlarına dönüşmesinin engellenmesi ve canlandırılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.

"05.02.01. Kentsel dönüşüm uygulamaları, yerinde dönüşüm ilkesi benimsenerek, alan bazlı ve kent dokusu ile uyumlu olarak yürütülecektir." eylemi kapsamında, imar planları ile eşgüdümlü olarak kentsel dönüşüm uygulamalarının yapılması sağlanacaktır. Uygulamanın yapıldığı alanda öncelik olarak yaşayanların mekânsal ihtiyaçları göz önüne alınacak ve alan bazlı uygulamalara öncelik verilecektir. Bu sayede kent dokusu ile uyumlu olan kentsel dönüşüm uygulamaları 2035 yılına kadar yaygınlaşacaktır.

"05.02.02. Kentsel dönüşüm uygulamalarında sosyal ve kültürel tesis alanları geliştirilecektir." eylemi sürdürülebilirlik ilkelerine yönelik olarak kentsel dönüşüm uygulamalarının yapılmasına yöneliktir. Kentsel dönüşüm uygulamaları yalnızca konut stokunun değil, sosyal ve kültürel çevre öğelerinin dönüşümü ve geliştirilmesini de kapsamaktadır. Bu bağlamda, 2035 yılına kadar mevcut kentsel dokudaki sosyal ve kültürel tesis alanlarının eksikliğin giderilmesi ve mevcut tesislerin koşullarının iyileştirilmesi sağlanacaktır.

"05.02.03. T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca hazırlanan "Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlanmasına İlişkin İlke ve Esaslar"a uygun olarak ilgili belediyelerce il veya ilçe bazında "Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi" hazırlanacaktır." eylemi kapsamında kentsel dönüşümde ortaya çıkan sorunların çözümü, dönüşüm sürecinin iyileştirilmesi, dönüşüm uygulamalarının kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşımla, planlı ve sistematik bir şekilde yönetilmesi sağlanacaktır. Kentsel dönüşüm uygulamalarının günümüzdeki temel sorunlarından bir tanesi dönüşümün yöreye özgü koşulları nedeniyle ortak bir sisteme oturtulamamasıdır. Bu eylem kapsamında

2019 yılında, T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından hazırlanan "Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi Hazırlanmasına İlişkin İlke ve Esaslar"a uygun olarak kentsel dönüşüm uygulamalarının sürdürülmesi hedeflenmekte olup, bu belgeye paralel olarak ilgili belediye başkanlıklarınca il veya ilçe bazında "Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi"nin bütün belediyeler tarafından hazırlanacaktır. Bu sayede kentsel dönüşüm uygulamalarının ülke bütününde ortak bir yaklaşımla ancak kentlerin veya bölgelerin yerel kimlik ve doku özelliklerini de gözетerek uygulanması sağlanacaktır.

"05.02.04. Kentsel dönüşüm uygulamalarında risk altındaki nüfus, afet riskleri, kültürel miras, ekonomik boyut gibi kriterler doğrultusunda yerleşmelerde önceliklendirme çalışması yapılacaktır." eylemi, kentsel dönüşüm uygulamalarının ihtiyaca ve riske göre önceliklendirilmesine yöneliktir. Yerleşmelerde hazırlanacak kentsel dönüşüm strateji belgeleri kapsamında belirlenen alanların risk durumu, vatandaşların beklentileri ve talepleri, finansman ihtiyacı, dönüşümün kente sağlayacağı ekonomik ve sosyal değerler ile yerleşmelere özgü diğer kriterlere göre uygulama öncelikli alanlar belirlenecektir.

"05.02.05. Kentlerde, kültürel ve tarihi alanları içeren kent merkezlerinin çöküntü alanlarına dönüşmesinin engellenmesi ve canlandırılmasına yönelik tedbirler alınacaktır." eylemi kapsamında, çoğunlukla kentlerdeki farklı gelir gruplarının nüfus hareketleri sonucunda ortaya çıkan kent merkezlerinin çöküntü alanlarına dönüşmesinin önüne geçilecektir. Kent merkezleri, kent kimliğini oluşturan, yerel ekonomiye katkısı olan, aynı zamanda kültürel ve tarihi değerlerimizi yansıtan alanlardır. Kent merkezlerinin çöküntü alanlarına dönüşmesinin önüne geçmek üzere mekânsal planlama kararları alınacak, kentsel tasarım ve dönüşüm projeleri geliştirilecektir.

Kentsel dönüşüm uygulamaları ilk bakışta ölçek olarak Türkiye MSP ölçeğinden farklı bir noktada yer alıyor olsa da günümüzde başarılı kentsel dönüşüm uygulamalarının üst ölçekten alt ölçeğe bütün plan hiyerarşisi içerisinde tanımlanmış olduğu görülmektedir. Türkiye MSP, planlamanın alt katmanları ve ilkelerini bütüncül bir yaklaşımla ele alarak hazırlanan bir plan olarak kentsel dönüşüm uygulamalarının da çerçevesini çizmeyi hedeflemektedir. Türkiye MSP kapsamında, kentsel dönüşüm uygulamalarının hem yöreye özgü değerleri kaybetmeden hem de ülke bütününde ortak bir yaklaşımla ele alınmasına yönelik strateji ve eylemler geliştirilmiştir. Kentsel dönüşüm uygulamalarında hedeflenen yalnızca yapısal dönüşümü sağlamak değil, fiziksel ve sosyal çevre etmenlerinin dönüşümünü de sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmek ve kentsel dönüşümün riskler, kültürel miras, tarihi miras, kent dokusu ve ekonomik yapı gibi kriterlerini de gözетerek işlevsel dönüşümü de sağlamaktır.

Türkiye MSP'nin dayanıklılık ve yaşanabilirlik ilkeleri altında ele aldığı kentsel dönüşüm uygulamalarının veriye dayalı değerlendirmeler sonucunda bilimsel olarak belirlenen önceliklendirmeye uygun olarak, yerinde ve yere özgü değerleri koruyarak, toplumun bütün kesimlerini dahil ederek ve kimseyi geride bırakmadan gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

5. Sonuç

Kentsel dönüşümün müdahale biçimlerinin zamanla yalnızca fiziksel bir düzlemde kalmasının yetersiz olduğu fark edilerek, dönüşümün sosyal, ekonomik ve ekolojik yönleri de dikkate alınarak farklı müdahale biçimleri geliştirilmiştir. Kentsel dönüşüm müdahale biçimleri, dünyadaki planlama yaklaşımlarındaki değişikliklere paralel olarak çeşitlilik kazanmaktadır (Ataöv ve Osmay, 2007). Bugün geldiğimiz noktada stratejik planlama yaklaşımının temel ilkeleri arasında olan esneklik ve katılımcılık, kentsel dönüşüm uygulamalarına da yansımaktadır. Türkiye MSP, kentsel dönüşüm uygulamalarının amaçlarını, bütüncül yapıda ele alınması gereken kriterlerini ve mekânsal düzeyde uygulama adımlarını ortaya koyan strateji ve eylemleri ortaya koymaktadır. Ancak, kentsel dönüşüm uygulamaları Türkiye'de merkezîyetçi bir yapıda yönetilirken zaman içerisinde yetkinin yerel yönetimlere geçtiği görülmekte ve bu durum 2000'li yıllardan sonra afet risklerine karşı yapılan çalışmalarla desteklenmektedir (T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2004; Devlet Planlama Teşkilatı, 2004). Kentsel dönüşüm uygulamalarının plarlarda belirtilen kararlara uygun olarak gerçekleştirilmesi adına kentsel dönüşümün vatandaşlar, kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları dahil olmak üzere bütün aktörlerinin ve uygulama araçlarının yerel ölçekte ortaya konması ve denetim mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye MSP sürecinde üretilen hedef, strateji ve eylemler kentsel dönüşümün sağlıklı kentsel çevreler oluşturması amacıyla etkin bir araç olarak geliştirilmiştir. Özellikle aktif fay kuşaklarında yer alan kentlerimizde, 1999 depreminden sonra geleneksel plan anlayışlarının yeterli olmadığı görülmüş ve plansız kentleşmeye alternatifli bir çözüm olarak ortaya çıkan kentsel dönüşümün operasyonel altlığına dönük olan ihtiyaçları Türkiye MSP sürecinde irdelenmiş ve bu kapsamda alt ölçek planları yönlendirecek çerçeveye ulaşılmıştır. Türkiye MSP'nin ülkemizdeki planlama hiyerarşisi içerisindeki konumuna bağlı olarak, diğer üst ölçek plarlardan başlayarak alt ölçek plarlara yansıyan etkileri, kentsel dönüşüm uygulamalarının ihtiyacı olan bütüncül ve kapsayıcı yaklaşımı desteklemektedir. Kentsel dönüşümün sistematik bir şekilde ele alınmasına yönelik olan ihtiyacı da gidermek adına,

Türkiye MSP çalışmalarında kentsel dönüşüme yönelik ele alınan hedef, strateji ve eylemler kentsel dönüşümün uygulama amaçlarını, adımlarını ve araçlarını ortaya koymak üzere düzenlenmiştir.

Ülkemizde 2023 yılı şubat ayında 14 ili kapsayan Kahramanmaraş ili merkezli iki büyük deprem ve sonrasındaki süreç kentsel dönüşümün önemini bir kez daha göstermiştir. Var olan yasal ve yönetsel çerçevenin etkin olarak kullanılması ve afetlere karşı dirençli kentlerin oluşturulması adına planlama faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde kurgulanması gerekmektedir. Türkiye MSP kapsamında ortaya konulan hedeflerin kentsel dönüşüm uygulamalarının sosyal, ekonomik ve ekolojik yönlerini bütüncül olarak kapsayıcı bir yaklaşımla ele aldığı düşünülmektedir. Bu sayede, Türkiye MSP'nin alt ölçek planlara etkileri sonucunda, kentsel dönüşümün planlama sistemi içerisindeki yerinin sistematik bir noktaya gelebileceği ve uygulama aşamalarındaki sorunların azalacağı öngörülmektedir. Buna ek olarak bütünlükli afet yönetimi konusunda geliştirilen yönetsel yaklaşım alt ölçekli planlama faaliyetlerinin etkin yürütülmesi adına gerekli operasyonel altlığı da ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamaları, gelecekte sürdürülebilir bir kentsel çevrenin oluşturulması için önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu uygulamaların gelecekteki kapsamını çerçevelemek adına kentsel dönüşümün olası gelecek perspektifini çevresel, sosyal ve ekonomik açılardan ele alınarak incelemek faydalı olacaktır. Çevresel açıdan, kentsel dönüşüm projelerinin, çevresel sürdürülebilirliği desteklemesi gerekmektedir. Bu bağlamda, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kullanımı, su yönetimi ve atık yönetimi gibi çevresel konular, kentsel dönüşüm projelerinin önemli bileşenleri olmalıdır. Sosyal açıdan, kentsel dönüşüm projelerinin, toplumsal adaleti ve sosyal katılımı desteklemesi gerekmektedir. Kentsel dönüşüm projelerinin, yerel halkın ihtiyaçlarına uygun olarak planlanması ve uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, kentsel dönüşüm projeleri sırasında, yerel halkın katılımı ve görüşleri önemsenmeli ve proje sürecine dahil edilmelidir.

Son olarak, ekonomik açıdan, kentsel dönüşüm projelerinin, ekonomik sürdürülebilirliği desteklemesi gerekmektedir. Bu noktada, kentsel dönüşüm projelerinin, yeni istihdam alanları yaratması, ekonomik büyümeyi desteklemesi ve bölgesel gelişimi teşvik etmesi önemlidir. Buradan hareketle mevcut kentsel dönüşüm uygulamalarının iyileştirilmesi, alt ölçekli planlarda kentsel dönüşümün daha etkin kullanılması ve kentsel dönüşüm süreç ve aktörlerinin daha tanımlı hale getirilmesi önemli bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Türkiye MSP kapsamında kentsel dönüşüm bağlamında ortaya konulan hedef, strateji ve eylemlerin bu gerekliliğe yanıt verecek altlığı ortaya koyacak potansiyeli barındırmaktadır.

Teşekkür

Türkiye Mekânsal Strateji Planı hazırlık çalışmaları T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile İstanbul Teknik Üniversitesi arasında 2018-2021 yılları arasında imzalanan 4 protokol ile gerçekleştirilmiştir. Bu yazı TC Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın izni ile yayınlanmıştır. Çalışmalarımız süresinde değerli katkılarından dolayı TC Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na, tüm araştırmacılara ve katılımcılara teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Akcar, Z. M. (2006). "Kentsel dönüşüm üzerine Batı'daki kavramlar, tanımlar, süreçler ve Türkiye". *Planlama*, 2, 29–38.
- Ataman, C., & Tuncer, B. (2022). "Urban Interventions and Participation Tools in Urban Design Processes: A Systematic Review and Thematic Analysis (1995–2021)". *Sustainable Cities and Society*, 76, 103462.
- Ataöv, A., & Osmay, S. (2007). "Türkiye'de kentsel dönüşüme yöntemsel bir yaklaşım". *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 24:2, 57-82
- Aykaç, G. (2022). "Muhtars becoming real estate agents: Changing roles of neighborhood representatives in relation to the state-led urban transformation in Çiğir", Ankara, Turkey. *Journal of Urban Affairs*, 1–19.
- Aydinli, H. I., & Turan, H. (2012). "Kuramsal ve yasal çerçevede Türkiye'de kentsel dönüşüm". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 61-70.
- Bonavia, D. (1978). "Ecological factors affecting the urban transformation in the last centuries of the pre-columbian era". RP Schaedel-N. Scott Kinzer (Edd.), *Urbanization in the Americas from Its Beginnings to the Present, Paris*, 185–202.
- Chatterji, T. (2013). "The micro-politics of urban transformation in the context of globalisation: A case study of Gurgaon, India". *South Asia: Journal of South Asian Studies*, 36(2), 273–287.
- Daşkıran, F., & Ak, D. (2015). "6306 Sayılı Kanun Kapsamında Kentsel Dönüşüm". *Journal of Management and Economics Research*, 13(3), 264-288.
- Delgado-Ramos, G. C., & Guibrunet, L. (2017). "Assessing the ecological dimension of urban resilience and sustainability". *International Journal of Urban Sustainable Development*, 9(2), 151–169.
- Demir, H., & Yılmaz, A. (2012). "Measurement of urban transformation project success using the analytic hierarchy process: Sulukule and Tepeüstü-Ayazma case studies", İstanbul. *Journal of Urban Planning and Development*, 138(2), 173–182.

Demirli, M. E., Ultav, Z. T., & Demirtaş-Milz, N. (2015). A socio-spatial analysis of urban transformation at a neighborhood scale: The case of the relocation of Kadifekale inhabitants to TOKI Uzundere in İzmir. *Cities*, 48, 140–159.

Devlet Planlama Teşkilatı. (2004). Türkiye İktisat Kongresi-Afet Yönetimi Çalışma Grubu Raporu Sunuş Metni, İzmir.

Diker, B. (2019). "Kentsel dönüşümde çevresel sürdürülebilirlik üzerine bir araştırma: Fikirtepe örneği". *İdealkent*, 10(27), 594–629.

Donnison, D. (1993). Agenda for the future, Campell McConnell (Ed.) Trickle Down on Bubble Up. London: Community Development Foundation Cited in İstanbul'un Eylem Planlamasına Yönelik Mekânsal Gelişme Stratejileri: Araştırma Ve Model Geliştirme Çalışması, Bölüm, 1, 2005.

Elisei, P., Draghia, M., Dane, G., & Onesciuc, N. (2020). Crowd flow analysis for measuring the impact of urban transformation actions in city's heritage areas. Schrenk, M., Popovich, V., Zeile, P., Elisei, P., Beyer, C., Ryser, J., Reicher, C., Çelik, C., Eds, 1065–1079.

Genç, F. N. (2008). "Türkiye'de kentsel dönüşüm: Mevzuat ve uygulamaların genel görünümü". *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 115–130.

Grandin, J., Haarstad, H., Kjærås, K., & Bouzarovski, S. (2018). "The politics of rapid urban transformation". *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 31, 16–22.

Gür, M., Taneli, Y., & Dostoşlu, N. (2019). "Measuring QoL in Doğanbey urban transformation area in Bursa, Turkey". *Open House International*, 44(1), 34–43.

Gürsoy, N. (2015). *Stratejik planlama yaklaşımının düzenleyici plan sistemine entegre edilmesi: Fikirtepe Kentsel Dönüşüm alanındaki planlama çalışmaları* (Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Han, R. (2012). *Urban transformation in China: from an urban ecological perspective*. University of Ottawa (Canada).

Hölscher, K., & Frantzeskaki, N. (2021). "Perspectives on urban transformation research: transformations in, of, and by cities". *Urban Transformations*, 3(1), 1–14.

Huang, C., Huang, P., Wang, X., & Zhou, Z. (2018). "Assessment and optimization of green space for urban transformation in resources-based city—A case study of Lengshuijiang city, China". *Urban Forestry & Urban Greening*, 30, 295–306.

Kemec, A., Senol, P., & Yalcin, O. (2019). "Practice of Urban Transformation in Terms of Financial and Economic Cycles: A Case Study of Isparta in Turkey". *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 471(9), 092050.

- Keresztély, K., & Scott, J. W. (2012). "Urban regeneration in the post-socialist context: Budapest and the search for a social dimension". *European Planning Studies*, 20(7), 1111–1134.
- Levine, M. A. (1994). "The Transformation of Urban Politics in France the Roots of Growth Politics and Urban Regimes". *Urban Affairs Quarterly*, 29(3), 383–410.
- Lichfield, D. (1992). *Urban Regeneration for the 1990s*. London Planning Advisory Committee, London.
- Mikelsone, E., Atstaja, D., Koval, V., Uvarova, I., Mavlutova, I., & Kuzmina, J. (2021). "Exploring sustainable urban transformation concepts for economic development". *Studies of Applied Economics*, 39(5).
- Murzyn, M. A. (2006). 'Winners' and 'losers' in the game: The social dimension of urban regeneration in the Kazimierz quarter in Krakow. Discussion Papers, Special, 81–106.
- Németh, J., & Langhorst, J. (2014). Rethinking urban transformation: Temporary uses for vacant land. *Cities*, 40, 143–150.
- Okay, N. (2021). "Afete Duyarlı Mekânsal Planlama Bakımından Yerbilim Verileri ile Bütünleşik Değerlendirme Çalışmaları". *İTÜ Vakfı Dergisi: Deprem, Yapı Güvenliği ve Afet Yönetimi*, Sayı 86, 32-34.
- Oliveira, V. (2016). *Urban morphology: an introduction to the study of the physical form of cities*. Springer.
- Ozkan, H. A., & Turk, S. S. (2016). "Emergence, formation and outcomes of flexibility in Turkish planning practice". *International Development Planning Review*, 38(1), 25-54.
- Parlak, B. (2020). "Economic Dimension Of Urban Transformation: An Analysis In The Context Of Investment Opportunities And Quality Of Life". *Global Challenges-Scientific Solutions II*, 391–398.
- Roberts, P., Roberts, P., Sykes, H., & Granger, R. (2000). "Urban Regeneration". *Urban regeneration* (Vol. 9). Sage London.
- Roberts, P., Roberts, P., Sykes, H., & Granger, R. (2017). "The evolution, definition and purpose of urban regeneration". *Urban regeneration* (Vol. 9, p. 36). Sage London.
- Sadioğlu, U., & Ergönül, E. (2020). "Türkiye'de kentsel dönüşümün anlamı, aktörleri ve amaçları". *İdealkent*, 11(30), 878-908.
- Sepe, M. (2014). "Urban transformation, socio-economic regeneration and participation: Two cases of creative urban regeneration". *International Journal of Urban Sustainable Development*, 6(1), 20–41.

Sun, L., & Zhu, K. (2022). "The Social Dimension of Urban Transformation in Shanghai: Population Mobility, Modernity, and Globalization". *SAGE Publications Sage CA: Los Angeles, CA*.

Tarakçı, S., & Türk Sence, Ş. (2020). "Shaping of flexibility in urban renewal legal sources in Turkey and its effect on practices". *Iconarp International Journal of Architecture and Planning*.

T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2004) *Deprem Şurası Afet Bilgi Komisyonu Raporu*, Ankara.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023*.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2023a). *Türkiye Mekânsal Strateji Planı hazırlık çalışmaları*. Ankara.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2023b). *Türklerde Çevre ve Şehircilik Şehirlerimizin Gelişiminde Tarihi Süreç Cilt 1*, sf. 425-435. Ankara. Erişim adresi: <https://cevresehiriklimkutuphanesi.csb.gov.tr/ShowPDF/74a7ff36-ed46-462a-9ec7-f0049862a81c>

Tasan-Kok, T. (2008). "Changing Interpretations of 'Flexibility' in the Planning Literature: From Opportunism to Creativity?", *International Planning Studies*, 13(3), 183-195

Tezer, A. (2021). "Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dayanıklılıkta Çoklu Tehlike Analizi ve Bütünleşik Ekolojik Planlama". *İTÜ Vakfı Dergisi: Deprem, Yapı Güvenliği ve Afet Yönetimi*, Sayı 86, 35-41

Türk, S. S., & Altes, W. K. K. (2010). "Institutional capacities in the land development for housing on greenfield sites in Istanbul". *Habitat International*, 34(2), 183-195.

Ülken, G., & Edgü, E. (2005). "Social Dynamics of Urban Transformation". *Proceedings of the 5th International Space Syntax Symposium*.

Yılmaz, İ. C. (2020). "A statistical evaluation of housing preference in Istanbul urban transformation". *Journal of Sustainable Construction Materials and Technologies*, 5(2), 467-474.

Zografos, C., Klause, K. A., Connolly, J. J. T., & Anguelovski, I. (2020). "The everyday politics of urban transformational adaptation: Struggles for authority and the Barcelona superblock Project". *Cities*, 99, 102613.